

CZU: 341.64:340.13

JURISPRUDENȚA UNOR INSTANȚE INTERNAȚIONALE ȘI NAȚIONALE ÎN APĂRAREA SECURITĂȚII JURIDICE

Vadim ENICOV,

Doctorand, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei

REZUMAT

Acest studiu analizează jurisprudența unor instanțe internaționale și naționale cu privire la apărarea securității juridice a persoanei, care reprezintă un principiu fundamental al statutului de drept și al protecției drepturilor omului. În sensul protejării drepturilor omului sunt esențiale exigențele de: previzibilitatea legii, accesibilitatea legii, neretroactivitatea legii și interpretarea unitară a legii. Alinierea acestor condiții este sine qua non pentru legislația de calitate și aplicarea ei corectă, fiind indispensabile respectării drepturilor omului.

Cuvinte-cheie: stat de drept, securitate juridică, drepturile omului, previzibilitatea legii, accesibilitatea legii, neretroactivitatea legii, interpretarea unitară a legii

JURISPRUDENCE OF SOME INTERNATIONAL AND NATIONAL COURTS IN PROTECTION OF THE LEGAL CERTAINTY

Vadim ENICOV,

Research doctorate, Institute for Legal and Political Research of The Academy of Sciences of Moldova

SUMMARY

This study analyzes the jurisprudence of some international and national courts in protection of the legal certainty of the person, which is a fundamental principle of the rule of law state and the protection of human rights. To protect human rights, the following conditions are essential: predictability of the law, accessibility of the law, non-retroactivity of the law and unitary interpretation of the law. The harmonization of these conditions is the prerequisite for quality legislation and its correct application, as it is essential for the respect of human rights.

Keywords: rule of law, legal certainty, human rights, predictability of the law, accessibility law, retroactivity of the law, uniform interpretation of the law

Introducere. Statul de drept există în condițiile respectării normelor sale legale care sunt aliniate la standardele internaționale recunoscute. Una dintre preocupările actuale cele mai importante ale comunității internaționale este respectarea Drepturilor omului. Totodată, această preocupare este comparabilă ca importanță cu o altă care este Securitatea. Nu poate fi drept la viață fără securitate personală sau drept la proprietate fără securitate comunitară; nu poate fi drept la muncă fără securitate politică sau drept la sănătate fără securitate alimentară etc. Securitatea juridică este un principiu relativ nou în jurisprudența internațională și reflectă în deplină măsură legătura necesară între Drepturile omului și Securitate. În această lucrare ne-am propus să identificăm factorii care influențează conținutul securității juridice la etapa actuală. Sinergia între Drepturile omu-

lui și Securitate o exprimă foarte bine proclamația din **Declarația franceză a Drepturilor Omului și Cetățeanului** din 1789 (Declarația franceză) că: Libertatea constă în puterea de a face totul ce nu dăunează altora [1, p. 1]. *In sensu lato*, securitatea juridică reprezintă exercitarea drepturilor omului în stare de siguranță legală.

Declarația franceză își păstrează actualitatea ca parte integrantă în Blocul constituțional al Republicii Franceze a V-a. Aceasta a contribuit esențial la apariția principiului securității juridice, deoarece conține, printre altele, norme juridice cu privire la:

- Egalitatea oamenilor în drepturi în articolul 1;
- Dreptul la un proces legal în articolul 7;
- Principiul neretroactivității legii penale în articolul 8 [1, p. 2].

Convenția Europeană a Drepturilor Omului (Convenția)

a fost semnată la 04 noiembrie 1950, la Roma, formând temelia jurisprudenței europene. La scrierea textului acesteia a fost luată în considerare Declarația Universală a Drepturilor Omului [2, p. 1]. Printre noutățile introduse de Convenție față de Declarația franceză a fost desfășurarea mai multor noțiuni printre care noțiunile de legalitate, egalitate și dreptul la siguranță. Deși nu a fost formulat expres, vom argumenta mai jos că principiul securității juridice s-a conturat definitiv în jurisprudența instanțelor judecătorești de apărare a drepturilor în jurul acestor norme din Convenție:

❖ Articol 5: Orice persoană are dreptul la libertate și la siguranță;

❖ Articol 6: Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil;

❖ Articol 7: Nimeni nu poate fi condamnat pentru o acțiune sau o omisiune care, în momentul

săvârșirii, nu constituia o infracțiune potrivit dreptului național sau internațional [2, p. 2].

Așa, normele privind siguranța, procesul echitabil și neretroactivitatea legii, dezvoltarea cărora am văzut în actele fundamentale citate mai sus, au dus la formularea în jurisprudență a Principiului Securității Juridice. Astfel, după cum am menționat, principiul securității juridice s-a conturat prin contopirea a două domenii primordiale: Respectarea drepturilor omului și Asigurarea securității. Or, cu o structură complexă, principiul securității juridice s-a format din înțelegerea că omul trebuie protejat contra unui pericol care vine chiar din partea dreptului, contra unei insecurități pe care a creat-o dreptul sau pe care acesta riscă s-o creeze [3, p. 10]. Ulterior, mai multe norme juridice au primit dezvoltare, fiind aduse explicații și contribuind la definirea regulilor de aplicare a Convenției Europene a Drepturilor Omului. În a doua jumătate al secolului XX-lea, principiul securității juridice a devenit una dintre noutățile jurisprudenței internaționale.

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Pentru prima dată principiul certitudinii sau securității juridice a fost menționat în Hotărârea din 06 aprilie 1962 a Curții de Justiție a Uniunii Economice Europene, în cauza **Uitdenbogerd v. Robert Bosch**. În această hotărâre, Curtea a statuat că “sunt inadmisibile situațiile în care anumite reglementări sunt revocate cu efect retroactiv, dacă aceasta duce la nulitatea unor acorduri. Acest fapt ar fi contrar principiului general al certitudinii juridice – principiu de drept care trebuie respectat.” [4, p. 5] Astfel, inițial, principiul certitudinii juridice a fost aplicat cu referire la neadmiterea retroactivității normelor juridice. Ulterior, principiul securității juridice a fost pus în aplicare de Curtea Europeană

a Drepturilor Omului. La 13 iunie 1979 Curtea s-a pronunțat în cauza **Marckz v. Belgia**, în care a menționat că, principiul securității juridice, în mod necesar inerent Convenției și dreptului comunitar, lipsește statul membru de posibilitatea să pună în discuție acte sau situații juridice anterioare pronunțării vreunei hotărâri. Unele state contractante care au o instanță Constituțională aplică soluția similară: dreptul lor public intern limitează efectul retroactiv al legilor și le anulează prin deciziile acestei instanțe [5, p. 3].

În Hotărârea din 2 noiembrie 2010, în cauza **Ștefănică v. România**, Curtea a motivat că cauza se referă la o problemă legală ce îi afectează pe foștii angajați ai unei bănci care au făcut parte din același proces de concediere colectivă. Aceasta acceptă faptul că miza problemei legale nu era un subiect de interes general pentru întreaga societate, dar a afectat o categorie bine definită de persoane. Aceasta consideră că reclamantii, ca oricare alt cetățean, aveau dreptul la un proces echitabil pentru stabilirea pretențiilor lor civile, iar dreptul la un proces echitabil include dreptul la securitatea raporturilor juridice. În acest sens, Curtea reamintește jurisprudența sa, potrivit căreia principiul securității raporturilor juridice decurge din Convenție și constituie unul dintre elementele de bază ale statului de drept. Totuși, atunci când există divergențe cu privire la aplicarea unor dispoziții legale în esență similare în cazul persoanelor aflate în grupuri aproape identice, apare o problemă în privința securității raporturilor juridice. Aceasta a fost situația și în această cauză. În concluzie, Curtea a declarat admisibil capătul de cerere întemeiat pe art. 6 § 1 din Convenție (Dreptul la un proces echitabil) în ceea ce privește insecuritatea raporturilor juridice și a hotărât că a fost încălcat art. 6 § 1 din Convenție în

ceea ce privește încălcarea principiului securității raporturilor juridice. Totodată, Curtea a concluzionat că, în absența unui remediu care să rezolve aceste divergențe, soluționarea diferită a cererilor prezentate de mai multe persoane aflate în situații similare conduce la o stare de incertitudine, care trebuie să fi diminuat încrederea publicului în actul de justiție, această încredere fiind cu certitudine o componentă esențială a statului de drept. Incertitudinea juridică în cauză i-a privat pe reclamantii de un proces echitabil [6, p. 7]. Articolul 6 din Convenție stabilește un șir de cerințe precise față de „procesul echitabil” și acestea se încadrează în principiul mai general de securitate juridică.

În cauza **Medvedyev și alții v. Franța** (29/03/2010) Curtea subliniază că, în cazul privării de libertate, este deosebit de important să se respecte principiul general al securității juridice. Prin urmare, este esențială condițiile pentru privarea de libertate în conformitate cu legislația internă și / sau dreptul internațional sunt clar definite și că legea însăși să fie previzibilă în aplicare, astfel încât să umple standardul de „legalitate” stabilit de Convenție, care impune că toate legile să fie suficient de precise pentru a evita orice risc de arbitrar și pentru a permite cetățeanului să prevadă, într-o măsură rezonabilă în circumstanțele cazului, consecințele unui anumit act. De asemenea, nu se poate argumenta că dreptul statului satisface principiului general al securității juridice, dacă nu îndeplinește condiția previzibilității și accesibilității necesare pentru a îndeplini standardele de legalitate. Mai mult decât atât, în cazul în care unele state vizează să codifice dreptul cutumiar, acestea trebuie să corespundă exigențelor Convenției. Numai o interpretare îngustă este conformă cu obiectul și scopul articolului 5 § 1 al Convenției (Dreptul la li-

bertate și la siguranță), iar Curtea concluzionează că în sensul acestui articol, lipsa bazei legale cu calificările necesare pentru a satisface principiul general al securității juridice duce la încălcarea dreptului [7, p. 27]. În această interpretare a Curții am văzut calitățile suplimentare ale securității juridice, anume a previzibilității legii și accesibilității legii, înaintând anumite cerințe clare față de adoptarea acestora. Totodată, Curtea menționează necesitatea aducerii legilor în concordanță cu aceste exigențe. Aceste argumente au la bază imperativul principiului încrederii legitime, care impune că legislația trebuie să fie clară și predictibilă, unitară și coerentă [8, p. 146].

Nu doar în materie penală Curtea aplică exigențele principiului de securitate juridică și de nerezultativitate. În cauza **Mocanu și alții v. Moldova** (26/06/2018), Curtea constată că părțile sunt de acord că există o privare de proprietate în sensul articolului 1§ 1 din Protocolul adițional nr.1 (Protecția proprietății). Curtea a reamintit că acest articol impune, în primul rând, că orice interferență din partea autorităților publice în exercitarea dreptului la protecția proprietății trebuie să fie legală. Ea a reiterat în continuare că practica de expropriere, de fapt, permite administrației publice să ocupe o proprietate și de a-i transforma ireversibil destinația, așa că este în cele din urmă de la sine patrimoniu public fără să fi existat nici un act formal și declarativ al transferului de proprietate. De asemenea, Curtea notează că instanțele moldovenești au aprobat practica de expropriere, de fapt, considerând că reclamanții au fost privați de proprietatea lor pentru o cauză de utilitate publică. Totuși, aceasta observă că, actul formal de transfer de proprietate a fost încheiat numai după trei ani de ocupare de către stat a terenului

în litigiu. Totodată, în ce privește alți reclamanți, constată că transferul de proprietate nu a fost înregistrat și că aceștia nu au primit nicio compensație sau teren în schimb. Prin urmare, Curtea consideră că situația reclamanților nu poate fi considerată “previzibilă” și nu satisface cerința “securității juridice”. Având în vedere aceste argumente, Curtea consideră că ingerința în dreptul de proprietate fără un act de transfer al dreptului nu este compatibilă cu principiul legalității și, prin urmare, a încălcat dreptul reclamanților la respectarea proprietății lor. În consecință, a avut loc o violare a articolului 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție [9, pp. 6-7]. După cum vedem, interpretarea dată de Curte va schimba inevitabil modalitatea de exercitare a unor drepturi legate de proprietate, transferul dreptului de proprietate și protecția dreptului de proprietate.

Jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova: Curtea Constituțională a Republicii Moldova consecvent pune în aplicare interpretările și explicațiile date de Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Competența o găsim în Titlul V din Constituție, articolul 134, conform căruia Curtea Constituțională garantează supremația Constituției, asigură realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească și garantează responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat [10, p. 26]. Reieșind din atribuțiile sale constituționale, Curtea Constituțională în repetate rânduri a interpretat acte normative reieșind din exigențele Principiului securității juridice. Pe de o parte, Curtea Constituțională a Republicii Moldova ia în considerare jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și participă activ prin aportul propriu la dezvoltarea practicii constituționale,

de altă parte această activitate contribuie neîncetat la perfecționarea teoriei constituționale și bazei legislative. Mai jos vom aduce câteva exemple în argumentarea acestei afirmații.

În Hotărârea nr. 29 din 06.11.2017 **pentru controlul constituționalității unor prevederi ale articolului 38 alin.(7) din Legea instituțiilor financiare nr.550-XIII din 21 iulie 1995**, Curtea Constituțională a Republicii Moldova s-a referit la menținerea efectelor actelor Băncii Naționale a Moldovei (BNM) emise în procesul de lichidare a băncilor comerciale. Curtea a menționat că lichidarea unei bănci, care se află în situație de lichidare, are ca scop de a despăgubi prompt și sigur creditorii săi, precum și de a evita eventualele repercusiuni ale incapacității sale de plată asupra întregului sistem bancar al țării. În situația dată, legea stabilește expres că, dacă se constată că Banca Națională a dispus ilegal lichidarea băncii, acest proces a devenit deja ireversibil. În schimb, Banca Națională va fi pusă în situația să repare prejudiciul material integral, ceea ce înseamnă că în afară de sumele bănești propriu-zise este posibilă încasarea și a beneficiului ratat pentru toată perioada cât ar fi existat această bancă.

Curtea Constituțională a Republicii Moldova a reținut că, în situația în care sancțiunile aplicate de BNM constituie o situație consumată și un proces ireversibil, prevederile legale contestate, potrivit cărora declararea ilegală de către instanța de judecată a acțiunilor întreprinse de BNM nu afectează efectul actelor emise, au drept scop asigurarea securității raporturilor juridice în sistemul bancar. Curtea menționează că, în temeiul articolului 54 alin. (2) din Constituție (Restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți), dreptul de a cere anularea pe cale judiciară a unui

act poate fi supus unor condiții în cazul în care urmărește un scop legitim, este necesar într-o societate democratică și este proporțional cu scopul urmărit. Curtea reține că articolul 54 alin. (3) din Constituție admite restrângerea garanțiilor constituționale consacrate de articolul 53 alin.(1) din Constituție (Dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică). Ținând cont de considerentele menționate, Curtea reține că, în temeiul limitărilor admise de articolul 54 din Constituție, prevederile lit. a) alin.(7) al articolului 38 din Legea instituțiilor financiare nu sunt disproporționate în raport cu scopurile legitime de protecție a drepturilor creditorilor și garantare a administrării corespunzătoare a băncii. Pentru considerentele expuse, Curtea constată că prevederile supuse controlului constituționalității sunt conforme articolelor 20 (Accesul liber la justiție) și 53 alin. (1) (Citat mai sus) din Constituție[11, p. 4]. Astfel, Curtea Constituțională a dat o interpretare extinsă a principiului securității juridice în partea ce ține de neretroactivitatea actelor, exceptând cazurile de scop legitim, necesar și proporțional. Mai jos vom vedea că, pentru aplicarea corectă a principiului neretroactivității, tehnica legislativă este la fel de importantă. În studiile juridice de specialitate a fost menționat că, prima condiție ce asigură aplicabilitatea dreptului o constituie suficiența sa de definire [12, p. 268].

În Hotărârea nr.12 din 14.05.2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 361 alin. (2) lit. c) din Codul penal, Curtea constată că principiul legalității incriminării și a pedepsei penale presupune, prin definiție, că nicio faptă nu poate fi considerată ca infracțiune, dacă nu există o lege care să prevadă acest lucru (*nullum crimen sine lege*) și că nu poate fi aplicată nicio pedeapsă, dacă nu este pre-

văzută de lege (*nulla poena sine lege*) (Aplicarea acelorași principii le-am văzut și în jurisprudența CEDO). Legalitatea incriminării și a pedepsei reprezintă principala garanție a securității juridice a persoanei în materie penală. Principiul în discuție are consecințe atât în activitatea de elaborare a normelor penale, cât și în procesul aplicării acestora. Altfel spus, el se adresează deopotrivă legislatorului și judecătorului. În activitatea legislativă, principiul legalității incriminării și a pedepsei intervine atât sub aspect material, cât și sub aspect formal. Sub aspect material, acest principiu îi impune legislatorului două obligații fundamentale: 1) să prevadă într-un text de lege faptele considerate infracțiuni și pedepsele aferente; și 2) să redacteze textul legal cu suficientă claritate, pentru ca orice persoană să poată realiza care sunt acțiunile sau inacțiunile care intră sub incidența lui. Aspectul formal se referă la obligația adoptării normelor penale ca legi organice, potrivit articolului 72 alin. (3) lit. n) din Constituție (Categorii de legi). Pe de altă parte, principiul analizat le impune subiectelor dotate cu competența aplicării legii penale două obligații esențiale: interpretarea strictă a legii penale și interzicerea analogiei, adică să nu aplice legea dincolo de conținutul acesteia, și, respectiv, interzicerea aplicării retroactive a legii penale, cu excepția legii penale mai favorabile.

Așadar, infracțiunea și pedeapsa trebuie să fie prevăzute de lege. Expresia „prevăzută de lege” presupune, între altele, ca legea să întrunească standardul calității, aceasta trebuie să fie – așa cum afirmă constant Curtea Europeană a Drepturilor Omului – accesibilă și previzibilă. De altfel, Curtea Constituțională notează că și articolul 23 alin. (2) din Constituție (Dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle)

implică adoptarea de către legislator a unor legi accesibile și previzibile. Condiția accesibilității presupune ca textele de lege să poată fi cunoscute de către destinatari. Orice persoană trebuie să poată să dispună de informații privind normele juridice aplicabile într-un caz concret. Accesibilitatea legii are în vedere aducerea la cunoștința publică a actelor normative și intrarea în vigoare a acestora, care se realizează în baza articolului 76 din Constituție (Intrarea în vigoare a legii), legea publicându-se în Monitorul Oficial. La rândul ei, condiția previzibilității este îndeplinită atunci când justițiabilul poate cunoaște, din chiar textul normei juridice pertinente, iar la nevoie cu ajutorul interpretării acesteia de către instanțe sau cu ajutorul unor juriști profesioniști, care sunt acțiunile și omisiunile ce-i pot angaja răspunderea penală și care este pedeapsa care îi poate fi aplicată, în cazul încălcării unei norme. Prin urmare, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a concluzionat că, articolul 361 alin. (2) lit. c) din Codul penal este susceptibil de interpretare extensivă defavorabilă făptuitorului. Iar, așa cum reiterează Curtea Europeană, interpretarea extensivă defavorabilă constituie o încălcare a articolului 7 din Convenția Europeană (Nicio pedeapsă fără lege). Rezumând cele enunțate, Curtea Constituțională a conchis că prevederile articolului 361 alin. (2) lit. c) din Codul penal sunt formulate într-o manieră imprecisă și neclară și le conferă autorităților, care le aplică, o marjă largă de discreție. Prin urmare, ele nu îndeplinesc standardul calității legii penale, fiind contrare articolelor 1 alin. (3) (Stat de drept) și 22 (Neretroactivitatea legii), coroborate cu articolul 23 alin. (2) (Citat mai sus) din Constituție[13, p. 3].

În concluzie, vom menționa că, atât știința dreptului, cât și jurisprudența sunt în dezvoltare și

